

FÖLDRAJZ

8

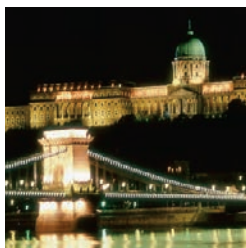
KÖZÉP-EURÓPA
ÉS MAGYARORSZÁG

f

A TERMÉSZETRŐL TIZENÉVESEKNEK

A TERMÉSZETRŐL TIZENÉVESEKNEK

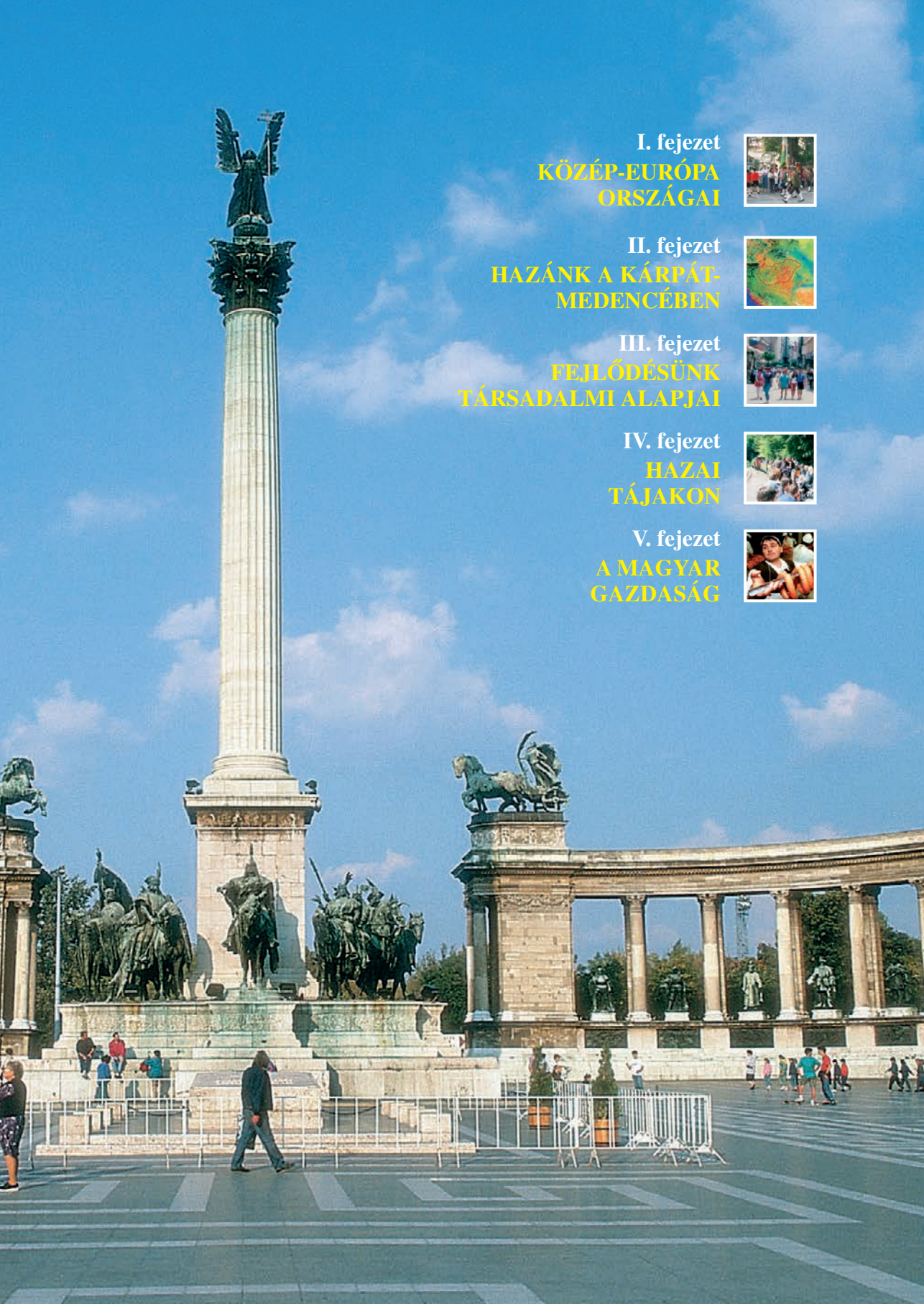

FÖLDRAJZ

*Közép-Európa és
Magyarország földrajza* 8

16., VÁLTOZATLAN KIADÁS

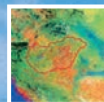
MOZAIK KIADÓ – SZEGED, 2019

I. fejezet
**KÖZÉP-EURÓPA
ORSZÁGAI**

II. fejezet
**HAZÁNK A KÁRPÁT-
MEDENCÉBEN**

III. fejezet
**FEJLŐDÉSÜNK
TÁRSADALMI ALAPJAI**

IV. fejezet
**HAZAI
TÁJAKON**

V. fejezet
**A MAGYAR
GAZDASÁG**

TARTALOM

ELŐSZÓ	8
--------------	---

KÖZÉP-EURÓPA ORSZÁGAI

Mit tanultál Európáról a múlt évben?	10
Közép-Európa természeti képe	11
Közép-Európa társadalom-földrajzi vonásai	14
Németország változatos tájai és mezőgazdasága ...	17
Németország ipari nagyhatalom	20
Magashegység Európa szívében: az Alpok	23
Az alpi országok: Ausztria, Szlovénia és Svájc ...	26
A Balti-tengertől a Kárpátokig: Lengyelország	30
Röghegységek ölelésében: Csehország	33
A Kárpátok koszorújában	36
Az Északnyugati-Kárpátok országa: Szlovákia ...	39
A természeti erőforrásokban gazdag Románia	42
Mit tanultál Közép-Európáról?	45

HAZÁNK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Hazánk helyzete Európában és a Kárpát-medencében	48
Régmúlt idők földtörténeti emlékei Magyarországon	50
Átmeneti jellegű éghajlat, szeszélyes időjárással	54
Vizek a mélyben és a felszínen	57
Küzdelem a vizekkel (kiegészítő anyag)	60
Növénytakarásaink – talajaink	64
Természeti erőforrásaink	66
Környezetünk állapota és védelme	69
A Kárpát-medence tudós magyar kutatói (kiegészítő anyag)	72
Mit tanultál hazánk természeti adottságairól?	73

FEJLŐDÉSÜNK TÁRSADALMI ALAPJAI

Hazánk népessége	76
Népesedési folyamatok, a népesség vándorlása ...	79
Mit tartunk értéknek? Hogyan élünk? (forrásfeldolgozó óra)	82
Településeink jellemzői; a falvak és a tanyák	86
Városaink és közigazgatásunk	89
Budapest mint világváros	92

TARTALOM

Egy világváros gondjai (kiegészítő anyag)	95
Mit tanultál hazánk népességéről és településeiről?	98

HAZAI TÁJAKON

Mi is a szülőföld?	100
Legnagyobb tájunk, az Alföld	101
Élet az Alföldön I –II.	104
Síkvidék változatos iparral, élénk kereskedelemmel – a Kisalföld	108
A nyugat-magyarországi-peremvidéken – az Alpokalján	111
A Dunántúli-dombság szelíd lankáin	114
A Dunántúli-középhegység	117
A középhegység megújuló gazdasága	120
Az Északi-középhegység	123
A nehézipar szülőföldjének gondjai	126
Alföldjeink nemzeti parkjai (kiegészítő anyag)	129
Hegységeink, dombvidékeink nemzeti parkjai (kiegészítő anyag)	133
Mit tanultál a hazai tájainkról?	137

A MAGYAR GAZDASÁG

Átalakult mezőgazdaságunk	140
Az élelmiszer-gazdaság fejlődésének lehetőségei (forrásfeldolgozó óra)	143
A gazdaság kulcsa: az energiagazdaság	147
Húzóágazatok: a gépipar és a vegyipar	151
A szolgáltatás felértékelődése – közlekedés és szállítás	155
A gazdasági szolgáltatások	158
Turizmus – a pihenés szolgáltatásban	161
Nagyrégiók hazánkban	163
Lakóhelyed földrajza (forrásfeldolgozó óra gyűjtőmunka alapján)	168
Mit tanultál a magyar gazdaságról?	170
Kislexikon – Fogalommagyarázat	171
Kislexikon – A Kárpát-medence nagytájai, domborzata és népei	174

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”

Tamási Áron

HOGYAN HASZNÁLJÁTOK A TANKÖNYVET?

A tankönyv felépítése hasonló az előző évben használtéhoz. Az anyag megértését, megtanulását, megjegyzését a szöveg, az ábrák, a térképvázlatok és az atlasz egyaránt segítik. Ezért ezeket együttesen használjátok!

A részcímeket **NAGYBETŰS**, a legfontosabb fogalmakat, szakkifejezéseket **vastag betűs** szedés jelöli.

Az apró betűs ismeretek érdekességeket és kiegészítéseket tartalmaznak. Ezeket nem kell megtanulnotok, de velük bővíthetitek ismereteiteket. Ilyeneket ti is gyűjthettek könyvekből, szüleitektől, az internetről.

f FOGALOMTÁR

Az órák tananyagának elején felsoroltuk azokat a fogalmakat, amelyek felidézése segít a megértésben és az anyag megtanulásában.

e ELLENŐRIZD A TUDÁSOD!

A tananyagot kérdések zárják. Segítségükkel kipróbálhatjátok, hogy tudjátok-e, pontosan értitek-e a tanultakat.

O OLVASD EL!

Ezeknél a részeknél a megértést, ismeretbővítést szolgáló vagy érdekességeket tartalmazó anyagrészeket találtok.

A tankönyv szövegében néhány fogalmat *-gal jelöltünk. Meghatározásukat és a legfontosabb kulcsfogalmak magyarázatát megtaláljátok a tankönyv végén lévő **Kislexikonban**.

KEDVES DIÁKOK!

Az elmúlt tanévek földrajzóráin képzeletben bejártátok a Föld kontinenseit.

Az idén Közép-Európa országaival, majd Magyarország természeti adottságaival, a hazai tájak életével, a magyar társadalom és gazdaság jellemzőivel foglalkozunk.

Érettebb fejjel bizonyára megértitek Babits Mihálynak a hazaszeretet és emberszeretet kettős üzenetét közvetítő gondolatait:

„Magyar vagyok: lelkem, érzésem örökséget kapott, melyet nem dobok el: a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani. Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét! ...

Én hiszek a testvériségben: a színek együtt adják ki a képet, a hangok együtt adják a koncertet.”

Természetes, hogy hazánk társadalmi-gazdasági élete napról napra változik, fejlődik. Kísérjétek figyelemmel ezeket a változásokat az újságok, a rádió, a televízió híreiben és az interneten! Lehetséges, hogy a tankönyvben még szereplő üzemek a kézirat lezárása óta bezártak, vagy újak települtek. Naprakész információt sajnós nem nyújthatunk. A változások követéséhez kérjétek tanárotok segítségét! Az előző évekhez hasonlóan használjátok rendszeresen az **atlaszotokat, munkafüzeteteket** és az utóbbiban található függelék statisztikai adatait is!

A munkához, a tanuláshoz sok sikert kívánunk:

a Szerzők.

I. fejezet

KÖZÉP-EURÓPA ORSZÁGAI

MIT TANULTÁL EURÓPÁRÓL A MÚLT ÉVBEN?

TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK

Határozd meg kontinensünk földrajzi helyzetét a fokhálózat segítségével! Gondolatban hajózz végig a partvonalak mentén: mely tengereket, öblöket, tengerszorosokat érinti az utad? Mondj példákat a tenger építő és romboló munkájára a különböző magasságú partok mentén!

Hogyan formálódott Európa felszíne a Föld története során? Ismertesd a változásokat a felszíni képződmények kialakulásának sorrendjében! Igazold az összefüggést a tájak kora, jellegzetes kőzeteik és ásványkincseik között! Mely képződmények utalnak a jégkorszaki jég munkájára Észak-Európában?

Mondj tájpéldákat a különböző földtörténeti időkben keletkezett képződményekre más kontinenseken!

Milyen földrajzi övezetek alakultak ki Európában? Atlaszod segítségével mutasd be, hogyan változik az évi középhőmérséklet, a hóingás, a csapadék mennyisége a valódi mérsékelt övben* az óceántól távolodva! Hogyan és hol módosítja tengeráramlás, domborzat az éghajlatot? Mely hegységekről tanultad, hogy éghajlatválasztó szerepük van? Bizonyítsd állításodat!

Keress példákat az éghajlat, a természetes növénytakaró és a talajfajta közötti összefüggésekre! Mondj példát jó termőképességű és gyenge minőségű talajokra! Mi okozza a talaj erózióját?

Csoportosítsd a földrészt nagy folyóit vízgyűjtő területeik szerint! Milyen a vízjárásuk, a vízbőségük? Hogyan formálódik torkolatuk? Hol épültek jó kikötőhelyek? Nevezd meg nagy forgalmú kikötővárosokat!

GAZDASÁGI ÉLET

Csoportosítsd égtájak szerint Európa eddig megismert országait! Nevezd meg és mutasd meg a fővárosaikat! Indokold az egyes országok eltérő népsűrűségét!

Mit jelentett régen, illetve mit jelent ma a tengerparti fekvés az egyes országok számára? Mely országokban van nagy szerepe a tengeri kereskedelemnek? Hol jellemző az átmenő forgalom?

Mely országok, milyen céllal hozták létre az Európai Gazdasági Közösséget? Melyek ma az Európai Unió tagországai? Hasonlítsd össze Észak-, Nyugat-, Dél- és Kelet-Európa mezőgazdasági termelésének feltételeit, jellemző terményeit! Használd az atlasz tematikus térképeit*! Hogyan hatnak az éghajlati adottságok az állattenyésztésre?

Hol települt a helyi szén- vagy vasérclelőhelyre nehézipar? Mely országok rendelkeznek jelentős szénhidrogénkészletekkel? Hol tanultál környezetkímélő energiaforrások felhasználásáról?

Hogyan alakult át a hagyományos iparvidékek és a kikötőövezetek arculata? Mely iparágak települtek a területeikre? Igazold példákkal! Hol jelentős a gépipar, a vegyipar? Melyek a főbb termékeik és központjaik?

Mely országokban kiemelkedő a textilipar szerepe? Milyen nyersanyagokat dolgoznak fel? Mutasd meg ipari központjaikat a térképen! Hol jelentős a fafeldolgozó ipar?

Mit jelent a tenger a dél-európai országok életében? Mi az idegenforgalmuk fő vonzereje? Milyen környezeti változásokat okozhat a turizmus megnövekedett mértéke?

10.1. Európa égtájak szerinti felosztása

KÖZÉP-EURÓPA TERMÉSZETI KÉPE

FOGALOMTÁR

hegységrendszer, rögvidék, gyűrthegység, moréna, tóhátság, tökéletes síkság, eljegesedés

Közép-Európa területének nincsenek éles természetföldrajzi határai. Változatos tájainak szerkezeti és domborzati formái átnyúlnak Európa nyugati, keleti és déli vidékeire is.

MEDENCÉKKEL, FOLYÓVÖLGYEKEL TAGOLT RÖGVIDÉKEK

Nézd meg Európa szerkezeti térképén, milyen korú és szerkezetű tájak jellemzők Közép-Európában!

Közép-Európa **rögvidékeinek** alapját az óidei **Variszkszi-hegységrendszer** alkotja. A röghegységek sávja Közép-Európában: a **Német-középhegység**, a **Lengyel-középhegység** és a Cseh-medence peremhegységei. A domborzat mai képe azonban a középidői és a harmadidőszaki hegységképző mozgások eredménye.

A lepusztult rögök ekkor újból kiemelkedtek, és a közöttük lévő medencék a mélybe zökkentek. A magasra emelt hegységek később erősen letarolódtak. Így az óidei kőzeteik (gránitok, palák) a felszínre kerültek.

11.1. Homokkő sziklák a Cseh-medence peremhegységében

Az alacsonyabb hegységeket és a medencéket a tengeri előntések üledékrétegei fedték be.

A rögvidékek területét behálózó **törésvonalak** árokrendszerében a folyók völgyeket vágtak maguknak. Pl. a Rajna, az Elba.

Nézd meg az atlaszodban, mely ásványkincsek találhatóak ezekben a középhegységekben!

GYŪRTHEGYSÉGEK KÖZÉP-EURÓPÁBAN

A Közép-Európa legmagasabb területét képező **Alpok** és a **Kárpátok** láncai az **Eurázsiai-hegységrendszerhez** tartoznak. Az Alpok jelenlegi formakincse – hegyes csúcsai, csipkézett, éles gerincei – főként a jég munkájának eredménye. A Kárpátok felszínének formálásában a kisebb eljegesedés* miatt nagyobb szerepe volt a folyóknak.

KÉTARCÚ ALFÖLDEK

Az északi alföldek felszínét a negyedidőszaki eljegesedés formálta. Az előrenyomuló-visszahúzódó jégtakaró **morénáinak** kiemelkedései és a közöttük lévő mélyedések tavai képezik a **tóhátságok*** területét. A morénahalmok dél felé ellaposodnak, helyüket a folyami hordalék és a lösz* veszi át.

11.2. A Lengyel-tóhátság. Hogyan keletkezett?

12.1. Az Alpok vonulatai. Mikor és hogyan keletkeztek?

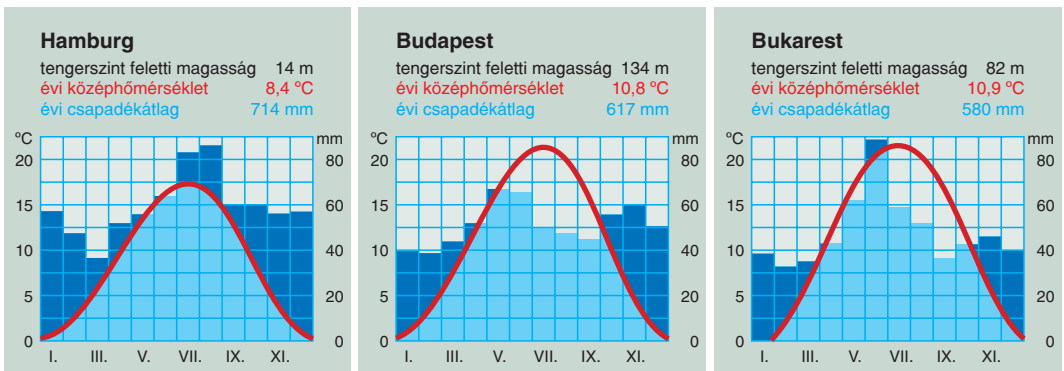
Az északi tájak nagy kiterjedésű alföldjei: a **Germán-alföld** és a **Lengyel-alföld**.

Közép-Európa medencehelyzetű alföldjeit a hegységektől érkező folyók **tökéletes síkságok-ká*** töltötték fel. Lösztakaróik anyagát az eljegesedések idejének erős, száraz szelei szállították ide. Ilyen alföldek pl. az **Alföld**, a **Kisalföld** és a **Román-alföld**.

ÉGHAJLATI HATÁSOK KEVEREDÉSE

Közép-Európa éghajlatában az óceáni, a kontinentális és a mediterrán hatások érvényesülnek.

12.2. Hasonlítsd össze a 3 város éghajlati diagramját! Igazold a kontinentális hatás fokozódását délkelet felé haladva!

12.3. Tengerszem a Kárpátokban. Magyarázd meg a kialakulását!

Az **óceáni légtömegek** főként az északi területek alföldjeinek éghajlatát befolyásolják. (Enyhébb telek, hűvösebb nyarak, több csapadék.) A keleti és a belső tájakon a **kontinentális hatás** erősödik. Kelet felé haladva egyre alacsonyabb a téli hónapok hőmérséklete. Csökken a csapadék évi mennyisége. Emelkedik viszont a nyári hőmérséklet, így nagyobb a hóingás.

Közép-Európa nagyobb részén az éghajlat **nedves kontinentális**, keleten **száraz kontinentális**.

A **mediterrán légtömegek** hatása a kontinensrész déli tájain figyelhető meg. (Enyhe, csapadékos tél, forró, száraz nyár.)

A **magashegységekben** a tengerszint feletti magasság növekedésével **függőlegesen** változik az éghajlat. (Felfelé haladva csökken a hőmérséklet. A nyugati hegyoldalakon nő a csapadék mennyisége.)

A természetes növénytakaró és a talajfajták követik az éghajlat eltéréseit.

Figyeld meg az atlasz tematikus térképein!*

FIATAL VÍZHÁLÓZAT

Olvasd le a térképről, milyen irányba haladnak Közép-Európa folyói! Hová ömlenek? Milyen a torkolatuk?

Közép-Európa folyóvízhálózatának mai képe az utolsó eljegesedést követően jött létre. Fő víz-választói az Alpok és a Kárpátok gerincein futnak.

A térség legjelentősebb folyója a **Duna**. Eredésétől a torkolatáig közel 3000 km utat tesz meg.

Az Alpokban eredő **Rajna** Nyugat-Európa területén éri el az Északi-tengert. Az **Elba** a Germán-alföld fő folyója. A Lengyel-alföldet a **Visztula** szeli át.

A jégkorszakhoz kapcsolódik számos **tó** kialakulása is. Morénahalmok által elzárt medencékben képződtek a Germán- és a Lengyel-alföld északi részének tavai. Sok alpesi tó medencéjét gleccsek mélyítették ki.

13.1. A Rajna folyó Kölnnél. A háttérben a híres dóm kettős tornya látható. *Milyen stílusban épült?*

ELLENŐRIZD A TUDÁSOD!

1. Jellemezd Közép-Európa hegyvidéki tájait!
2. Sorold fel az Eurázsiai-hegységrendszer tagjait kontinensünk területén nyugatról kelet felé haladva! Mutasd is meg ezeket a térképen!
3. Bizonyítsd a jég felszínformáló munkáját a Germán- és a Lengyel-alföldön, valamint az Alpokban!
4. Csoportosítsd Közép-Európa alföldjeit kialakulásuk és kőzetanyaguk szerint!
5. Milyen éghajlati hatások érvényesülnek Közép-Európa egyes tájain?
6. Kövesd nyomon a megismert folyók útját eredésüktől a torkolatukig!

III. fejezet

FEJLŐDÉSÜNK TÁRSADALMI ALAPJAI

HAZÁNK NÉPESSÉGE

FOGALOMTÁR

uráli nyelvcsalád, nemzeti kisebbség, etnikum, népsűrűség, vallási megoszlás

„NYELVÉBEN ÉL A NEMZET”

A kb. 14 milliós magyarság az **uráli nyelvcsalád finnugor ágába** tartozik. Nyelvrokonainktól távol, más nyelvű népek között élünk a Kárpát-medencében. Mi vagyunk a legnagyobb létszámú finnugor nép.

Hazánk népessége **10 013 000 fő** volt 2010. január 1-jén. Azóta is csökkent a népességszám. A hivatalos népszámlálási adatok szerint országhatárainkon kívül kb. 2,5 millió magyar él. Ők döntően az 1920-as trianoni békeszerződésben kialakított új határok miatt kerültek a szomszédos országokba. Ott kisebbségként élnek, és számuk egyre fogy.

Idézd fel, hogy a Kárpát-medence mely tájain élnek magyarok! Hasonlítsd össze számukat a 76.1. táblázat alapján!

A NÉPESSÉGSZÁM VÁLTOZÁSA A TÖRTÉNELEM SORÁN

A honfoglalástól napjainkig eltelt több mint 1100 év alatt a Kárpát-medencét fokozatosan népesítették be a magyarok és a ma velünk élő kisebbségek.

A történelmi Magyarország népessége a 15. század végén 3,5–4 millió fő lehetett.

A 18. században jelentős volt a népesség növekedése, amelyhez nagymértékben hozzájárult a szerb, a horvát, a román és a német bevándorlás és betelepülés. Ezek eredményeként összesen kb. 8,2 millió lakos élt a történelmi Magyarország területén.

Az ország jelenlegi területének magyar nyelvű lakossága 1840-ben 4 millió fő volt, amely 1940-ig 9,3 millióra növekedett. A nemzetiségi arány is jelentősen eltolódott a magyarok javára. Ebben a növekedésben döntő szerepet játszott az 1867-es kiegyezés után felgyorsult iparosodás és városiasodás*.

A két világháború éveiben erőteljesen csökkent a népesség száma, illetve a növekedés mértéke.

A népesség összetételére jelentős hatással voltak az országok közötti népességvándorlások. A történelmi Magyarországról 1871 és 1914 között 2,1 millió fő vándorolt ki, a mai országterületről közel 350 ezer lakos. A kivándorlók ekkor elsősorban a föld nélküli parasztok közül kerültek ki, s többségük az amerikai kontinensen próbált szerencsét.

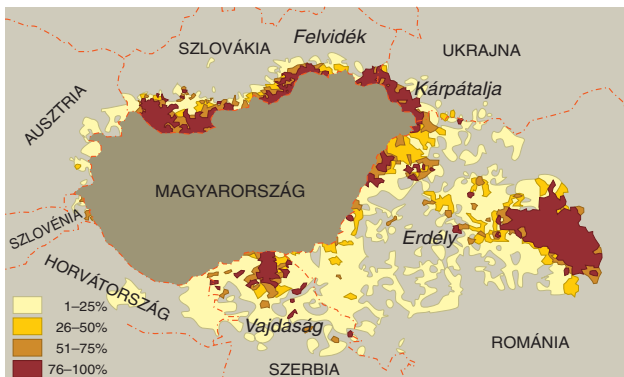
Azt már láttuk, hogy a magyar állam és a nemzet határai nem esnek egybe. Erre is a történelmi események adnak magyarázatot. A mindkét világháborút követő területelcsatolások kényszerű népességmozgásokkal jártak együtt. A szomszéd országokba került magyarság sorsa hazánk számára fontos külpolitikai kérdés.

A kivándorlások a II. világháború után is folytatódtak. Az 1956-os forradalom alatt és után elmenekülők (kb. 200 ezer fő) többségének Észak-Amerika és Nyugat-Európa nyújtott menedéket.

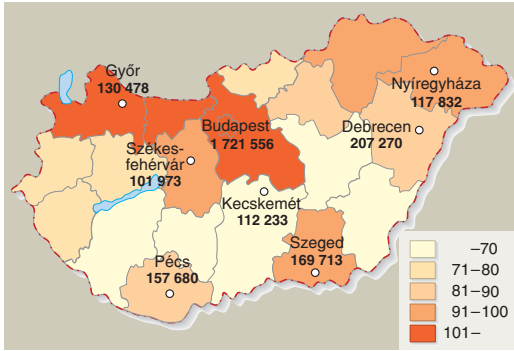
MIÉRT EGYENLŐTLEN A NÉPSŰRŰSÉG?

Az ország egészére számított népsűrűségi átlag **107,6 fő/km²**, ami Európában közepes értéknek tekinthető. Az egyes országrészek között azonban

76.1. Magyarok a Kárpát-medencében (a legutolsó, 2001-es népszámlálások adatai alapján). *Azonosítsd a népesség elhelyezkedését a természetföldrajzi tájakkal!*

ORSZÁG	MAGYAR KISEBBSÉG
Románia	1 400 000 fő
Szlovákia	520 000 fő
Szerbia	290 000 fő
Ukrajna	150 000 fő
Ausztria	6 600 fő
Horvátország	16 000 fő
Szlovénia	6 000 fő

77.1. Hazánk népesebb városai és a megyék népsűrűsége (fő/km², 2010)

elég nagyok az eltérések. A fővárosban és vonzáskörzetében él hazánk lakosságának csaknem egy-negyede. Ez Európában aránytalanul magas érték.

Nagyobb a népsűrűség a gazdaságilag fejlett, iparosodott megyékben és a nagyvárosokban. Ezzel szemben **alacsonyabb a népsűrűség** a főként mezőgazdasággal foglalkozó, ritkább településhálózatú megyéinkben, illetve a művelésre kevésbé alkalmas területeken.

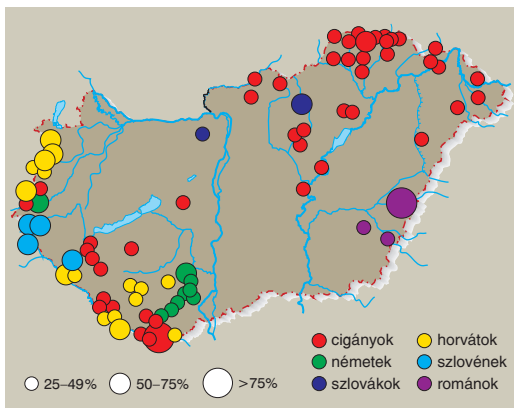
Keress példákat a tankönyvi ábra (77.1.) és az atlaszod segítségével mindkét csoportra!

ERŐSÖDŐ NEMZETISÉGI KÖTŐDÉS

Lakosságunk közel 99%-a magyar anyanyelvű (a 2001-es népszámláláshoz kapcsolódó bevelés szerint).

Hazánkban számos **nemzeti kisebbség*** él. A nemzetiségi nyelv a saját kultúra, a hagyomá-

77.2. Nemzeti és etnikai kisebbségek aránya hazánk településein. *Keress magyarázatot a földrajzi elhelyezkedésükre!*

nyok legfontosabb közvetítője. Alaptörvényünk **egyenjogúságot** biztosít a kisebbségek számára. Tanulhatják, használhatják anyanyelvüket. Ápolhatják kulturális örökségüket, önkormányzatokat működtethetnek.

Keress erre példákat!

A 2001-es népszámlálás során több mint félmillióan nem válaszoltak a kisebbségre vonatkozó kérdésekre, élve a törvény biztosította jogaikkal. Ennek ellenére nőtt a nemzetiséghez tartozást vállalók száma. Ugyanakkor a hivatalos adatok jócskán elmaradnak a becslések, a népességkutatók és felmérések eredményeitől.

Keress magyarázatot az említett változásokra, eltérésekre! Nézz utána, van-e a településed önkormányzatában kisebbségi képviselő! Kiket képvisel?

2001-ben Magyarország akkori lakosságának (10 222 000 fő) 3,2%-a vallotta magát valamelyik nemzetiséghez tartozónak. *Számítsd ki, hány fő ez!*

A **német** nemzeti kisebbség létszáma a legnagyobb (több mint 62 ezer fő). Közülük Baranya, Tolna megyében és Budapest környékén élnek a legtöbben.

A **délszlávok** (horvátok, szerbek, szlovének) hazánkban szétszórtnak élnek (létszámuk közel 22 ezer fő). A (megközelítően 18 ezer fős) **szlovák nemzetiség** szintén Budapest környékén és Komárom-Esztergom, illetve Heves megyében él.

A **román** kisebbség tagjai (kb. 8 ezer fő) főként Békés és Hajdú-Bihar megye, újabban Budapest és környékének lakói.

Rajtuk kívül pl. bolgárok, görögök, ukránok, lengyelek bővíti a kisebbségek körét.

A **cigányság (romák)** nem alkot nemzetiséget, **etnikumként*** él hazánkban.

77.3. Többnyelvű helységnévtábla. *A megyétekben van olyan település, ahol jelentős számú kisebbség él?*

78.1. A katolikus vallás hazai központja az esztergomi Bazilika

78.3. A „kálvinista Róma”, Debrecen híres református temploma

78.2. Szlovák népviselet

OLVASD EL!

A nemzeti és az etnikai kisebbség fogalmát sokszor használjuk helytelenül. A kettő közötti különbség úgy fogalmazható meg, hogy a nemzeti kisebbségnek van anyaszája, ahol nemzete többségben van, pl. a szlovákok esetében Szlovákia. Az etnikai kisebbség nem rendelkezik anyaszággal (pl. a cigányság, a ruszinok).

A cigányság főként a nyelvi megosztottsága miatt nem egységes etnikum, többségük csak magyarul beszél. Az Észak-Indiából származó népcsoport tagjai a török uralom idején érkeztek hozzánk nagyobb számban.

Becslések, valamint a kisebbségi szervezetek szerint hazánkban 6-800 ezer fős roma népesség él napjainkban. *Hol?*

A legtöbb roma Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Baranya megyében és Budapesten él. Számuk, arányuk növekszik. Helyzetük javítása államunk feladata is.

MILYEN VALLÁSÚAK VAGYUNK?

A vallásos népesség több mint fele **római katolikus**. Vallási központjuk **Esztergom**. A második népesebb felekezet a **reformátusoké**, központjuk **Debrecen**.

Kisebb lélekszámúak az evangélikusok, a görög katolikusok, az izraeliták, a baptisták, a nazárenusok és az unitáriusok.

Nézz utána, mely vallási irányzatok, csoportok tartoznak a protestánsok közé!

ELLENŐRIZD A TUDÁSOD!

1. Ismertesd az atlaszod segítségével, hogy hol élnek magyarok nemzeti kisebbségként!
2. Kik és hol élnek hazánkban nemzeti és etnikai kisebbségként?
3. Melyek az együttélés feltételei? Keress erre példákat a környezetemben!
4. Indokold a népsűrűségi térkép területi eltéréseit!
5. Nézz utána, mely EU által támogatott programok segítik a hátrányos helyzetű fiatalok képzését!
6. Gyűjtsetek közösen anyagot a hazánkban élő nemzeti és etnikai kisebbségek szokásairól, viseletéről, zenéjéről, táncairól stb.

V. fejezet

A MAGYAR GAZDASÁG

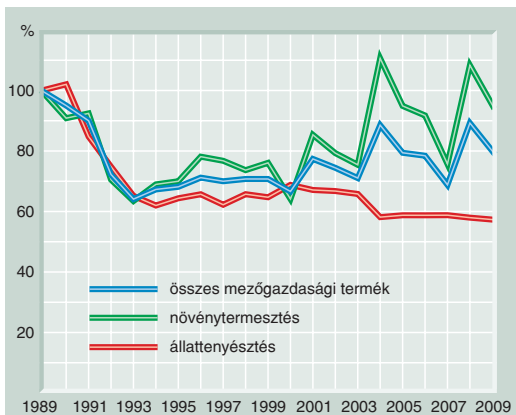

ÁTALAKULT MEZŐGAZDASÁGUNK

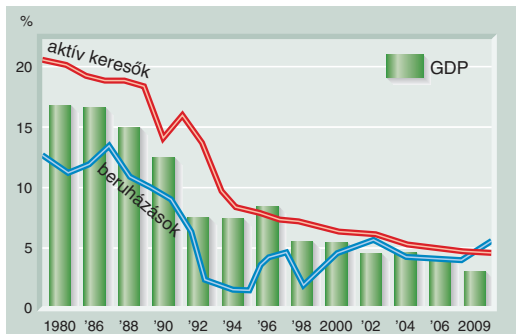

FOGALOMTÁR

talajferozó, agrárrolló, termelési-értékesítési szövetkezet

140.1. A mezőgazdasági termelés mennyisége (1989 = 100%). Mivel magyarázható a termelés visszaesése és megkezdődött fellendülése?

140.2. A mezőgazdaság részesedése a GDP-ből, a beruházásokból és az aktív keresők számából. Állapítsd meg a változásokat!

140.3. Az egyéni gazdaságok megoszlása a földterület nagysága szerint (2010). Hasonlítsd össze a két mezőgazdasági típust! Mi a legnagyobb hátrányuk az egyéni gazdaságoknak? Miért? Számítsd ki, hány százalékuk gazdálkodik kis területen!

NÉHÁNY JELLEMZŐIK	GAZDASÁGI SZERVEZETEK	EGYÉNI GAZDASÁGOK
számuk	8800	567 000
átlagos méretük (ha)	337	4,6
1 ha és annál kisebb területet használók száma	352	378 000

AZ AGRÁRGAZDASÁG HELYE A NEMZETGAZDASÁGBAN

A magyar agrárgazdaság az előállított értékek, az export és a foglalkoztatás adatai alapján egyaránt jelentős szektora gazdaságunknak.

A mezőgazdaság a **GDP-hez** több mint 4%-kal járul hozzá. Ez csaknem kétszerese a fejlett európai országokénak.

A mezőgazdaságban **foglalkoztatottak arányának** csökkenése már a rendszerváltozás előtt megkezdődött. Később tovább folytatódott.

A mezőgazdasági **termelés** is erőteljesen visszaesett.

A tulajdonosváltást követő bizonytalanság miatt földterületek maradtak vetetlenül. A tőkehiány csökkentette a termelési technológia színvonalát: kevés volt a gép, kevesebb műtrágyát, növényvédő szert, öntözővizet használtak. Az éveken át tartó aszály visszavetette a termésátlagokat.

Nehezebb lett a termékek értékesítése is. A KGST összeomlásával **elvezítettük az exportunk fő felvevő piacát**. A belföldi piacon az életszínvonal csökkenése és az élelmiszerárak növekedése miatt mérséklődött a fogyasztás. Az **élelmiszeripar** szintén válságba került. Mindezek együttesen a mezőgazdasági termelés erőteljes hanyatlásához vezettek.

A növekedés csak lassan indult meg, elsősorban a növénytermesztésben (140.1.).

A TULAJDONVISZONYOK ÁTRENDEZŐDÉSE

A rendszerváltozással átrendeződték a tulajdonviszonyok. A termőföld közel 90%-a **magántulajdonba** került. Az élelmiszeripari vállalatok magánosítása is megtörtént. Ezek zömét külföldi befektetők vették meg (pl. Nestlé, Danone, Bonduelle, Ringa), amelyek versenyképes élel-

141.1. A lejtővel párhuzamosan futó szőlősorok. *Magyarázd el, miért kedvezőtlen ez a művelési mód!*

miszeripari technológiát alkalmaztak, és így a korábbinál jobb minőséget.

A földterületek magánosításakor (privatizáció) több mint 1 millió tulajdonos jutott átlagosan 6 ha földterülethez. A visszaigénylők jó része nem gazdálkodik, bérbe adta a földjét művelésre.

Így a földtulajdon és a földhasználat elválik egymástól. A termőföld nagyobb részét gazdasági szervezetek hasznosítják, s csak kisebb részén működnek magángazdaságok. Az előbbieket főképp, korszerű nagy vagy közepes birtokok. Az utóbbiak főként tőke- és eszközhiányos kisgazdaságok.

ÖSSZEFÜGGÉS ADOTTSÁGAINK ÉS A FÖLDHASZNOSÍTÁSI MÓDOK KÖZÖTT

Gyűjtsd össze, mely természeti adottságaink kedvezőek a mezőgazdaság szempontjából! Melyek a kedvezőtlenek? Ismételd át a főbb hazai talajtípusokat és elhelyezkedésüket!

Kedvező domborzati, talaj- és éghajlati adottságaink miatt hazánk területének kb. kétharmad része alkalmas mezőgazdasági hasznosításra. Ez európai viszonylatban is igen magas értéknek számít.

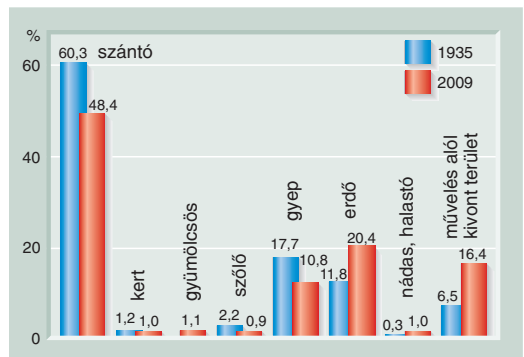
Legértékesebb **természeti erőforrásunk a termőföld**. Különösen kedvező a szántók magas aránya. Földjeink hasznosítása, **művelési ágak** szerinti megoszlása a mezőgazdaság jellegzetes mutatója (141.2.).

A MEZŐGAZDASÁG ÉS A KÖRNYEZET

A gazdálkodással tájaink folyamatosan átalakultak. A korábbi erdőségek helyét szántók foglalták el. A folyószabályozások nyomán pedig újabb földek kerültek művelés alá. Így a kultúrtájak területe nagymértékben megnövekedett.

A helytelen talajművelés (pl. a lejtő irányába történő szántás, a lejtős területek növényzetének kiirtása) veszélyezteti a talajt. A talajeróziót a lefolyó vizek és a szél munkája egyaránt fokozza. A szántás-tarlóhántás után bevetetlenül hagyott földterületekről akadálytalanul szállítja a szél a port a levegőbe. *Mit tanultál, hogyan lehet megelőzni a talajeróziót?*

141.2. A földterület művelési ágak szerinti megoszlása. *Értékelj a két időpont közötti szembeötlő változásokat!*

A **túlzott műtrágya- és egyéb vegyszerhasználat** ugyancsak számtalan környezeti következménnyel járhat. Pl. a nitrát felhalmozódása a korai zöldségfélékben (saláta, spenót) a csecsemők súlyos megbetegedését okozhatja. Növekedhet a talaj sótartalma, elszegényedhet szervesanyagmennyisége és az élővilág sokfélesége.

Mi okozza a talaj savanyodását?

Ha nem vigyázunk, legértékesebb természeti kincsünket, a talajt tesszük tönkre, amelynek újraképződése több emberöltőt igényel!

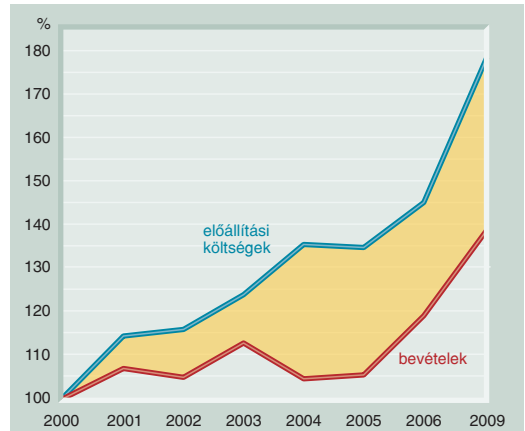
Kedvező volna – talajvédelmi szempontból is – a bio-gazdálkodás szélesebb körű elterjesztése, ösztönzése. Termékeire nagy igény van az Európai Unióban. A várható bevételek mellett környezetünk megóvása is nagy „haszon” lenne!

AGRÁRGAZDASÁGUNK JÖVŐJE

A mezőgazdaság jövedelmezőségét nagymértékben meghatározzák a termelési költségek. A gépek, a műtrágya, az öntözővíz ára folyamatosan emelkedik, amit egyre kevésbé követ a gazdálkodók árbevétele. Erre a jelenségre mondjuk, hogy szétnyílik az **agrárrolló***. Ez a mezőgazdaság veszteséges működéséhez vezet, amit csak állami és uniós támogatással lehet csökkenteni.

Az agrárgazdaságban a megújulás feltétele a gazdaságosság, a versenyképesség növelése, a piachoz való gyors alkalmazkodás, az agrotechnika korszerűsítése, a minőség javítása.

Az új fejlesztési elképzelésekben a **szerkezetváltás** körvonalazódik. Ezekben a gabona, az olajos magvú és a „fahéj- és fahéj-” (pl. a szója), a gyümölcs- és szőlőtermesztés, a korai zöldségfélék (primőrök), valamint a különböző apró magvak termesztése kap kiemelt szerepet. Az utóbbi termékcsoportok a kisebb, családi gazdaságokra mé-

142.1. Az **agrárrolló** alakulása (2000-es szint = 100%).
Hogyan lehetne az olló nyílását szűkíteni?

retezettek. A **kisgazdaságok** és az általuk kialakított **termelési-értékesítési szövetkezetek**, társulások megerősödéséhez beruházások (pl. gépek) szükségesek, ezeket kedvező hitelfeltételekkel kell támogatni.

Arról le kell mondanunk, hogy minden talpalatnyi földet megműveljünk. A legjobb adottságú helyeken a leggazdaságosabb művelés megvalósítása vezethet a megújuláshoz. De mi lehet a kedvezőtlen adottságú térségek földjével és lakóival? Az EU gyakorlatából többféle megoldás vehető át. Pl. a helyi adottságokhoz jobban alkalmazkodó, átgondolt szerkezetváltás meghonosíthatja az erdő- és fagazdálkodást, a falusi turizmust, a vad- és haltenyésztést, a gyógynövények termesztését, valamint más tájfenntartó tevékenységeket.

A mezőgazdaság szerepét nem csak a gazdaságosság szempontjából kell értékelni. Kiemelkedő jelentősége van a vidéki térségek értékeinek megőrzésében, a kistelepüléseken élők foglalkoztatásában.

ELLENŐRIZD A TUDÁSOD!

1. Mutasd be a mezőgazdasági termelés változásait a 140–142. oldal ábrái segítségével!
2. Mely adottságaink kedvezőek a mezőgazdasági termelés szempontjából?
3. Milyen hatást gyakorol a mezőgazdaság a környezetre?
4. Értelmezd az agrárrolló kifejezést!
5. Milyen változások vezethetnek az agrárgazdaság fellendüléséhez?
6. Nézz utána, hogy mely uniós programok segíthetik a mezőgazdaság és a vidék fejlesztését!